

Savci

1. Všeobecná charakteristika

Všichni savci jsou teplokrevní živočichové (to znamená, že si udržují trvale určitou teplotu těla). Všichni potomci jsou po narození krmeni mateřským mlékem. Je silně rozvinutá péče o potomstvo. Kožní žlázy jsou bohatě vyvinuty (mimo vodní druhy). Tělo lze rozlišit na hlavu, krk, trup a končetiny. Vodní druhy mají torpédovitý tvar těla.

Savci jsou rozmanitá skupina živočichů, přičemž každý druh má svou typickou stavbu. Obývají prakticky celou planetu zemi – žijí jak v polárních oblastech, tak v rovníkových oblastech, žijí ve vodě, v zemi i ve vzduchu.

2. Jednotlivé orgánové soustavy

Většina z nás doma chová nějaké zvíře – nejčastěji psa nebo kočku. Přemýšlel/a jsi nad tím, jak se kostra člověka liší od kostry domácích mazlíčků? Nebo jak moc mají rozdílnou stavbu ostatních orgánových soustav?

2.1. Pokryv kůže a kůže

Nejčastějším pokryvem kůže jsou chlupy. Podsadu, která izoluje a udržuje teplo, tvoří vlníky a osíníky. Pesíky se podílejí na zabarvení. Na čenichu se vyskytují hmatové vousky. Několikrát do roka dochází k výměně pokryvu – línání (často se používá výraz pelichání, avšak tento pojem není správný – pelichají ptáci, když ztrácí peří).

Přemýšlej, čím dalším může být kryta kůže u savců (může to být pouze část těla).
Vymysli druh pokryvu a uveď zvíře, u kterého se může tento druh pokryvu vyskytovat.

Rohovinové šupiny – např. pásovec

vlasý – člověk

Lysá kůže - slon

Kůže savců je rozdělena na svrchní část – pokožku- a na spodní část – škáru. Škára je bohatě prokrvená. Pod škárou se nachází podkožní vazivo. Tuk se ukládá právě zde, v podkožním vazivu.

2.2. Kostra a svaly

Oporou všech savců (včetně člověka) je kostra, na kterou se upínají svaly. Kostřu tvoří lebka, páteř a kostra končetin. Všichni savci mají 7 krčních obratlů. První se nazývá nosič a druhý čepovec. Hrudní koš je tvořen hrudními obratli, žebry a hrudní kostí. Hrudní koš chrání srdce a plíce.

Důležitým svalem je bránice, která odděluje hrudní a břišní dutinu. Je to sval důležitý pro dýchání.

2.3. Trávicí soustava

Trávicí soustava je velice podobná té naší. Trávicí soustava začíná dutinou ústní, kde jsou zuby, pokračuje hltanem a jícnem do žaludku, ve kterém se tvoří trávicí šťávy. Potrava pokračuje ze žaludku do tenkého a pak tlustého střeva, které je zakončeno konečníkem.

Slinivka břišní, játra a slinné žlázy produkují trávicí šťávy pomáhající rozkladu potravy. Živiny jsou vstřebávány v tenkém střevě, tekutiny v tlustém střevě a nestrávené zbytky odcházejí z těla ven konečníkem v podobě trusu.

Potrava je rozmělnována zuby. Zuby se dělí na řezáky, špičáky, třenové zuby a stoličky.

Pokud jsi někdy byl/a v ZOO, všimla sis, že například lev má obrovské špičáky, které například myš nemá. Proč?

Protože lev potřebuje usmrtit kořist prokousnutím hrdla a pak trhat maso.

Určitě sis někdy všiml/a, že např. krávy se pasou, pak si najdou pohodlné místo a spasenou potravu postupně přežvykují. Tvým úkolem je zjistit, jak přežvýkavci nakládají s potravou a jak se jmenují části jejich žaludku (celkem 4 části).

Bachor, čepec, kniha, slez

2.4. Dýchací a cévní soustava

Všichni savci, i ti vodní, dýchají vzduch do plic. Vzduch je nasáván do dutiny nosní, pokračuje hrtanem do průdušnice, pak průduškami a průdušinkami do plicních sklípků.

Srdce má 2 komory a 2 síně. Krevní oběh se dělí na malý plicní (okysličování krve v plicích) a velký tělní oběh (rozvod okysličené krve po těle). Rozvod krve po těle zajišťuje stálou teplotu těla.

2.5. Vylučovací soustava

Vylučovací soustavu tvoří pár ledvin, ze kterých odtéká moc močovody do močového měchýře a močovou trubicí ven z těla.

2.6. Pohlavní soustava

Mezi samcem a samicí bývají znatelné pohlavní rozdíly (= pohlavní dimorfismus). Často je tento rozdíl v rozdílu vzrůstu (samice o hodně menší/větší, než samci), ale i vybavení (hřívá u lva; paroží u jelena...).

Samci mají penis a varlata jsou uložena v šourku.

Samice mají dělohu, ve které probíhá vývoj mláďete. Mláďě je vyživováno skrze placentu a pupečník. Po narození je živeno mateřským mlékem

Většinou se rodí živá mláďata, ale existují druhy vejcorodé. Zjistíš, o který druh/ které druhy se jedná?

Vejcorodí (ptakopysk a ježura)

3. Smyslová a nervová soustava

Savci mají dokonale vyvinutou nervovou soustavu i smysly. Díky tomu získali převahu nad ostatními živočichy.

Řídícím centrem je mozek, který se dělí na přední mozek, střední mozek, koncový mozek, mozeček a prodloužená mícha.

Oko je dokonalé, má schopnost zaostřovat. Nejdůležitějším smyslem je sluch a čich. Ucho se skládá z vnějšího ucha (boltec), středního a vnitřního ucha. Čichové buňky jsou umístěny v dutině nosní.

4. Chování

Mnoho druhů žije ve stádech/hejnech/ skupinách a mají vymezené teritorium, které aktivně hájí.

Ve skupinách je vždy vůdčí jedinec, který má nejvyšší postavení. Ve skupinách se uplatňuje dominance a skupina dodržuje přísnou hierarchii (například při krmení či pití).

Velkou roli hraje učení. Mláďata se učí okoukáváním a napodobováním dospělých jedinců. Hry slouží ke zdokonalování taktik a motoriky.

O potomstvo nejčastěji pečují samice nebo samec se samicí. Je to dáno i tím, že svého potomka kojí.

5. Ekologie

Savci obývají různá území a musejí se vypořádat i s nepřízní počasí či nedostatkem potravy. Tu přečkávají různými způsoby.

Nejnámější způsob přečkávání nedostatku potravy a současně přečkání nepříznivého počasí je zimní spánek neboli hibernace. Hibernaci vyvolává zkrácení dne a pokles teploty.

V létě, když je nedostatek vody a v důsledku sucha i nedostatek potravy, je spánek letní. Letního spánku využívají druhy obývající pouště a polopouště (hlodavci, vačnatci a jiní). Zalezou do nor a upadnou do letního spánku, aby přečkali nepříznivé počasí.

6. Fylogeneze

Na Zemi žije přes 4 500 druhů savců. Na základě podobných znaků jsou řazeny do systému.

třída Savci		
podtřída vejcorodí	podtřída živorodí	
(ptakopysk)	nadřád vačnatí	nadřád placentálové
(ježura)	řád:	řád:
	Vačnatci	Hmyzožravci
		Letouni
		Chudozubí
		Hlodavci
		Zajíci
		Šelmy
		Ploutvonožci
		Kytovci
		Chobotnatci
		Lichokopytníci
		Sudokopytníci
		Primáti

➤ podtřída vejcorodí

- ◆ starobylá skupina se starobylými znaky předků (snášejí vejce)
- ◆ Vejcorodí kladou vajíčka kloakou stejně jako plazi nebo ptáci. Mláďata jsou po vylíhnutí krmena mateřským mlékem.
- ◆ Nejsou vyvinuty bradavky – na břicho ústí mléčné žlázy a mléko je vylučováno v kapičkách, které mláďata olizují.
- ◆ Jsou vzácní – Austrálie a Nová Guinea

• Ptakopysk podivný

- ◆ bezzubé čelisti
- ◆ zobák podobný zobáku kachnímu
- ◆ nesmáčivá srst
- ◆ plovací blány na končetinách

• Ježura australská

- ◆ Na těle má bodliny
- ◆ na rozdíl od ježka má silné hrabavé nohy

ptakopysk podivný
zdroj:wikipedie.cz

➤ potřída živorodí

- nadřád vačnatí

- hlavním znakem je rození velmi nedokonalých mláďat, jejichž vývoj je dokončován ve vaku, protože samice nemají placentu, přes kterou by probíhalo vyživování zárodku
- Po narození se mládě přisaje k mléčné bradavce
- ◆ Koala medvídkovitá
  - s medvědem nemá nic společného
  - přizpůsobila se životu na stromech
- ◆ Klokani
  - existuje mnoho druhů
  - svalnatý ocas slouží k udržování rovnováhy
  - žerou velké množství trávy
  - na krátkou vzdálenost dokáží vyvinout rychlost až 60 km/hod
  - skok může být až 8m dlouhý
  - klokan rudý
- ◆ Vačice opossum
  - je to noční živočich, přes den spí v dutinách stromů
  - v nebezpečí dělá mrtvolu a ze žlázy vylučuje nepříjemný pach
- nadřád placentálové (placentalia)
  - znaky
    - ◆ dlouhý embryonální vývoj a narození relativně vyspělého mláděte
    - ◆ samice mají placentu, přes kterou mohou plod vyživovat a zásobovat kyslíkem
  - řád chobotnatci
    - největší suchozemští savci
    - chobot má složitou svalovinu a na konci jsou 1-2 chápavé prstíky
    - kůže tlustá, téměř lysá
    - velké boltce – ochlazování, komunikace
    - korní řezáky prodlouženy jako kly
    - žijí ve stádech
    - ◆ slon africký/indický
  - řád chudozubí
    - řezáky a špičáky chybějí (proto se jim říká chudozubí) a zbylé zuby jsou bez skloviny
    - díky protaženému čenichu mají skvělý čich
    - ◆ mravenečník velký
      - Čelisti má trubkovitě protažené, odkud vysunuje dlouhý lepkavý jazyk
      - živí se termity a mravenci
      - Má silné drápy – rozhrabává termiště a mraveniště

mravenečník

zdroj:
wikipedie.cz

- ◆ lenochod
  - je přizpůsoben k životu ve větvích – drží se drápy na větvích hlavou dolů
  - pomalé jsou veškeré jeho životní pochody – zbytky potravy vylučuje jednou za 10 dní, potrava ze žaludku do střeva projde až za měsíc
  - spí 15 hodin denně
  - na zem sestupují vzácně
- ◆ pásovec
  - na hřbetní straně má krunýř z destiček – při ohrožení se stočí do klubíčka podobně jako ježek
- řád zajíci (lagomorpha)
  - v horní čelisti 2 páry řezáků
  - přední končetiny nejsou tak obratné, aby si s nimi mohl přidržovat potravu
  - zajíc polní
    - mláďata se rodí dobře vyvinutá, mají srst a vidí. Krátce po narození běhají
    - spí v mělkých prohlubních, které se vyhrabávají
    - silné zadní končetiny
  - králík divoký
    - mláďata se rodí holá a slepá
    - vyhrabávají si nory
    -
- řád hlodavci
  - jeden pár řezáků nahoře i dole
  - rychlé rozmnožování s krátkou dobou těhotenství – několik vrhů mláďat do roka
  - hlodavé řezáky dorůstají a sklovina je jen na přední straně
  - myš domácí
    - Myš domácí se vyskytuje u lidských příbytků, kde žere zbytky, vyskytuje se u sýpek, kde se živí zrním, vyskytuje se ve skladech zeleniny...

- Přenáší různé nemoci
  - veverka obecná
  - sysel obecný
  - bobr evropský
    - v posledních letech se rozšířil i bobr evropský
    - přizpůsoben na život ve vodě – plochý ocas a plovací blány
    - stromy, které porazí, používá na stavbu hrází a hnízd
  - křeček polní
  - potkan
    - žije v městských kanalizačních systémech, na skládkách
    - velmi rychle se množí
    - přenáší nemoci
    - žije ve velkých skupinách
    - při přemnožení je zabíjen otrávenou návnadou (deratizace= hubení hlodavců)
  - krysa obecná
- hmyzožravci
  - zpravidla drobní živočichové
  - přizpůsobili se různému prostředí
  - čelisti protaženy v rypáček, kterému dominuje hmat a čich
  - hlavním smyslem je čich
  - žerou hmyz
  - krtek obecný
    - špatně vidí, zato velmi dobře cítí
    - žije pod zemí
    - lopatkovité končetiny uzpůsobeny k hrabání
    - přebytečnou hlínu z nory vyhrne ven (krtince)
  - ježek
    - chrání se bodlinami – stočení do klubíčka
    - zimu přečkává ve stavu strnulosti – zimní spánek
- letouni (chiroptera)
  - jediní savci schopní aktivního letu
  - přední končetiny se změnila v křídla
  - nosnou plochu tvoří velmi tenká blána
  - potravu vyhledávají pomocí echolokace – vysílají zvuk, který se odrazí od kořisti a ozvěnu zachytí
  - kaloň malajský
    - aktivní v noci
    - býložraví
  - vrápenec malý
  - netopýři

- žijí ve velkých koloniích
  - mláďata se rodí holá a slepá
- sudokopytníci
  - 3. a 4. prst nese kopyto
  - 2. a 5. prst mohou nést malé kopýtko
  - 1. prst vymizel
  - nepřežvýkavci
    - mají úplný chrup
    - špičáky jsou protáhlé (například jako u prasete divokého)
    - mají jednoduchý žaludek
  - prase divoké
    - náš nejhojnější zástupce
    - potravu vyhledává čichem
  - hroch obojživelný
    - ve dne ve vodě, v noci chodí na souš žrát rostliny
    - přizpůsoben pobytu ve vodě – nosní a ušní dírky uzavíratelné, na nohou plovací blána
  - lamy a velbloudi
    - žijí v suchých oblastech
  - přežvýkavci
    - mají složený žaludek za 4 částí – bachor, čepec, kniha a slez.
    - potrava je natrávena v žaludku, odkud se vrací zpět, aby byla přežvýkána, pak pokračuje do dalších částí žaludku
  - tur domácí (kráva, býk) je u nás hojně chovaný spolu s ovci a kozami
    - mají rohy
  - Srnci a jeleni se vyskytují v našich lesích
    - mají parohy
  - Antilopy a žirafy patří k africkým přežvýkavcům
- kytovci
  - přizpůsobení životu ve vodě
  - bez srsti
  - tlustá pokožka
  - tlustá tuková vrstva
  - po narození matka mládě vynese k hladině - nadechnutí
  - mléko je zprvu vstříkováno do tlamy
  - přední končetiny přeměněny v ploutve
  - velryba grónská
  - plejtvák obrovský
    - největší z kytovců – až 30m
    - nemá zuby, ale rohovitě destičky, přes které cedí plankton

- delfín
  - nejhojnější kytovec
  - loví a žijí v hejnech
  - dorozumívají se pomocí zvuků
  - čelisti s drobnými zoubky
- kosatka dravá
- lichokopytníci
  - lichý počet prstů – jeden nebo 3
  - váhu nese prostřední prst
  - končetina zakončena kopytem
  - prostřední prst je nejsilnější
  - nosorožec dvourohý
    - ohroženi kvůli pytlákům
    - tělo kryje silná kůže
  - kůň převalského
  - osel africký
    - z osla afrického pochází dnešní osel domácí
  - zebra stepní
    - žijí ve velkých stádech
    - stádo vede nejsilnější samec
- šelmy
  - vyspělé smysly
  - aktivní lovci
  - tělo mají šlachovité, pružné
  - jsou vybaveny všemi smysly – čich, hmat, zra, sluch i chuť
  - mají ostré špičáky
  - loví většinou za šera/ v noci
- ◆ šelmy kočkovité
  - kočkovití
    - kořist štvou krátce, pak rdousí
    - jsou to jedni z nejlepších lovců mezi šelmami
    - rychle běhají, ale je to vykompenzováno krátkou výdrží
    - zatažitelné drápy
  - kočka divoká
    - smíšené lesy
    - loví drobné hlodavce
    - u nás vzácná
  - rys ostrovid
    - chráněný druh
    - na kořist číhá na stromě a pak skočí
  - levhart

- jaguár
- tygr
  - největší kočkovitá šelma
- lev
  - žije ve smečkách
  - loví samice
  - skupinu vede nejsilnější samec
- gepard
- ◆ šelmy psovité
  - psovítí
    - kořist zpravidla štvou – úzké, pružné tělo a mohutné silné čelisti
    - sociální uspořádání
    - na nohou dráhy – nelze zatahovat
  - vlk obecný
    - žije ve smečkách
    - plachý (jen tak člověka nenapadne, spíše mu jde z cesty)
  - liška obecná
    - žije v norách
    - noční lovec
    - nebezpečí spočívá v nemocech, které přenáší (hlavně vzteklinu)
    - je užitečná - loví přemnožené hlodavce a nemocné jedince (zajíce, králíky a jiné)
  - medvědovití
    - postrádají obličejovou mimiku – proto se zdají být tak roztomilí – není na nich poznat, když se rozzlobí
    - mají velkou hlavu, zavalité tělo a velké tlapy
    - jsou to všežravci – žerou jak ryby, tak loví, ale vyhrabávají kořínky a žerou i plody
  - panda velká
  - medvěd lední
    - největší medvěd
    - polární oblasti
    - loví tuleně a ryby
  - medvěd hnědý
    - naše největší šelma
    - vyskytuje se v Beskydech
    - 90% jídelníčku tvoří rostlinná strava!!
- lasicovití
  - nezatažitelné drápy

- drobní jedinci
- protáhlé tělo, krátké končetiny a delší ocas
- pachové žlázy
- lasice kolčava
- vydra říční
  - chráněna zákonem
  - hustá nepromokavá srst
  - plave pomocí ocasu a zadních nohou
  - žere ryby
- hranostaj
- tchoř
  - noční živočich
  - loví hlavně žáby
  - pachové žlázy (nebezpečí)
- kuna
- jezevec
- ◆ ploutvonožci
  - přizpůsobení k pobytu ve vodě – tlustá kůže a tuková vrstva
  - torpédovitý tvar těla
  - masožravci
  - lachtan ušatý
  - mrož
    - 2 horní zuby protažené v kly – používají je v boji o samici
  - tuleň
- primáti
  - zlepšené prostorové vidění
  - přizpůsobení končetin ke šplhání
  - palec na noze i ruce v protistojné poloze
  - drápy nahrazeny nehty
  - varlata v šourku
  - vyspělé chování
- ◆ podřád poloopice
  - stromoví/polostromoví savci
  - denní/noční aktivita
  - velké oči, protažený čenich
  - zadní končetiny mohutnější
  - lemur kata
  - outloň váhavý
- ◆ podřád opice
  - oči směřují dopředu
  - dokonalý zrak

- denní aktivita
- horší čich (zkrácení nosu)
- srst bez podsady
- na hrudi pár mléčných bradavek
- rostlinná strava
- opice se dělí podle tvaru nosu
- nadčeleď ploskonosí
  - široká nosní přepážka
  - převážně býložravec
  - chápavý ocas
  - vyspělý sociální život
  - rádi se sluní, neradi se koupou
  - kosman bělovousý
  - malpa kapucínská
- nadčeleď úzkonosí
  - vyšší opice s výskytem na starém světě
  - úzká přepážka v nose
  - ocas nikdy není chápavý
  - samice mají menstruační cyklus
  - pavián
  - kočkodan
  - makak
- nadčeleď lidoopi a lidé = hominoidi
  - vzešli ze společného základu jako úzkonosé opice, ale odlišili jsme se především způsobem pohybu, chrupem a chováním
  - dlouhé přední končetiny
  - mláďata závislá na rodičích
  - nejlépe vyvinuté opice
  - gibon
  - šimpanz
  - orangutan
  - gorila

7. Otázky a úkoly

Vysvětli pojem teplokrevný živočich – stálé udržování tělní teploty

Na které druhy se dělí chlupy? – podsadu tvoří vlníky a osiníky, pesíky jsou barevné

Co je to línání? – výměna chlupů

Kolik krčních obratlů mají savci? A jak je to se žirafou a jejím dlouhým krkem?

7, i žirafa má 7

K čemu slouží bránice? – hlavní dýchací sval

Rodí všichni savci živá mláďata? – ne (vejcorodí kladou vejce)

Zařaď následující zástupce do systému:

- ptakopysk – vejcorodí
- klokan – vačnatci
- krtek – hmyzožravci
- kosman – ploskonosé opice
- netopýr – letouni
- vlk - šelmy
- osel – lichokopytníci
- tur – sudokopytníci
- králík – zajíci
- tygr – šelmy
- pavián – úzkonosé opice
- kočka – šelmy
- pásovec – chudozubí
- zajíc – zajíci
- mrož – ploutvonožci
- zebra - lichokopytníci
- šimpanz – lidoopi
- lemur – poloopice

Uveď 5 různých savců a napiš, jak se přizpůsobili svému prostředí.

delfín – torpédovité tělo

Velbloud – zásoba tuku v hrbu, dokáží najednou vypít velké množství vody, velká plocha chodidla

krtek – malé oči, výborný čich a lopatkovité končetiny

netopýři – přední končetiny přeměněny v křídla

vydra – nepromokavá srst, aerodynamický tvar těla

Jakou funkci má placenta? – vyživuje a okysličuje plod

Proč mají zebry pruhy? – žijí ve velkém stádě a pruhy znesnadňují rozeznat obrys jedince

Jaký je rozdíl mezi rohem a parohem? – roh je dutý rohovinový nasazený na násadě, paroh kostěný

Vyber si 5 různých řádů a uveď jejich charakteristiku – viz text

Na jaké skupiny se dělí šelmy? – kočkovité, psovitě, lasicovité a medvědovité